

eudaimonia

Revija za pravnu, političku i
socijalnu teoriju i filozofiju

Br. 3 • 2019.

Izdavač

IVR **SRBIJA**

Srpsko udruženje za pravnu
i socijalnu filozofiju

**BORBA PROTIV ROPSTVA –
ZAKONODAVSTVO, TEORIJA I PRAKSA**

Mina Kuzminac

Strane: 165–189

Mina Kuzminac*

BORBA PROTIV ROPSTVA – ZAKONODAVSTVO, TEORIJA I PRAKSA

„Robovi gube sve u svojim lancima,
pa čak i želju da ih se oslobode.“¹

Ropstvo i prinudni rad postoje vekovima. Iako postoji mnogo definicija, i dalje ostaje pitanje kako definisati ropstvo s obzirom na činjenicu da se ono pojavljuje u novim i „inovativnim“ oblicima. Međutim, to ne znači da bi međunarodna zajednica trebalo da prestane da se bori protiv ropstva i prinudnog rada. Autorka ovog rada se fokusira na objašnjavanje razlike između modernog ropstva i ropstva tokom vekova. Razmatra se i kako su različiti međunarodni dokumenti koje su donele Ujedinjene nacije i Međunarodna organizacija rada i rad Evropskog suda za ljudska prava uticali na broj ljudi koji se nalaze u ropstvu i na borbu protiv ropstva. Ipak, statistički podaci pokazuju da je preko četrdeset miliona ljudi danas u ropstvu. Kako nastaviti bitku sa ropstvom, ostaje pitanje ne samo za pravnike već i za sve ljude. Neophodno je izgraditi svest o ropstvu ne samo kao zabranjenom već i kao protivnom bilo kojoj ideji civilizacijskog napretka.

Ključne reči: Zabrana ropstva. – Ropstvo. – Prinudni rad. – Međunarodni dokumenti.

1. UVOD

Ropstvo je položaj koji predstavlja negaciju slobode. Žan-Žak Ruso je rekao: „Odreći se svoje slobode znači odreći se svojstva čoveka, prava čovečanstva, ujedno i svojih prava.“²

Šta se podrazumeva pod pojmom ropstvo? U međunarodnim dokumentima pojam ropstva je određen kao „vršenje svih ili nekih

---

* Autorka je studentkinja četvrte godine osnovnih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, minakuzminac96@gmail.com, mentor prof. dr Branko Rakić.

¹ Žan-Žak Ruso, *Društveni ugovor*, Filip Višnjić, Beograd 1993, 29.

² *Ibid.*, 31.

atributa prava svojine nad drugim ljudskim bićem“.³ Davanje pravnog okvira ropstvu je neophodan uslov za borbu protiv te pojave. U određivanju pravnog okvira tog pojma značajni su i zakonodavstvo, ali i pravna teorija i sudska praksa.

Važno je napomenuti da je u međunarodnim dokumentima određen ne samo pojam ropstva već i ropški položaj, kao i prinudni rad. Ropski položaj se određuje kao položaj koji podrazumeva manji stepen obespravljenosti u odnosu na ropstvo, a prinudni rad kao „svaki rad ili usluga koja se od nekog lica zahteva pod pretnjom bilo kakve sankcije i za koje se to lice nije ponudilo dobrovoljno“.⁴ Za kvalifikaciju prinudnog rada potrebno je, dakle, da postoje oba elementa: i nepostojanje saglasnosti za rad i pretnja sankcijom koja se široko tumači. Iz izložene definicije se vidi da iako sva tri oblika podrazumevaju obespravljenost lica, ipak postoji gradacija koja označava ropstvo kao najveći stepen obespravljenosti, dok je u slučaju ropskog položaja i prinudnog rada lice u manjoj meri lišeno svojih prava (što, razume se, te pojave ne čini dozvoljenim).

Ovo su neke od mogućih definicija koje ne potiču iz međunarodnih dokumenata.

- „Ropstvo je društveni, ekonomski, pravni i politički odnos u kom se pojedinac, društvena skupina ili narod nalazi u potpunoj zavisnosti i vlasništvu drugog pojedinca, društvene skupine ili naroda.“⁵
- „To je veza između (najmanje) dva lica koja se kao i druge učestale veze u ljudskom društvu javlja u različitim oblicima. Dok su ishodi ropstva slični, oblici u kojima se ono javlja su više skloni menjanju.“⁶

³ Konvencija o zabrani ropstva (*Slavery Convention*), zaključena u Ženevi 25. septembra 1926. (stupila na snagu 9. marta 1927), *Službene novine* 234/29, i izmenjena i dopunjena Protokolom o izmenama zaključenim u Njujorku 7. decembra 1953. (stupio na snagu 7. jula 1955), *Službeni list FNRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi* 6/1955 – Konvencija o zabrani ropstva od 1926.

⁴ Određenje prinudnog rada u konvencijama Međunarodne organizacije rada br. 29 (Konvencija o prinudnom ili obaveznom radu od 28. juna 1930, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 297-CXI od 22. decembra 1932, član 2, stav 1) i 105 (Konvencija koja se odnosi na ukidanje prinudnog rada 25. juna 1957, *Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori* 13/02) – Konvencija o zabrani prinudnog rada br. 29 i Konvencija o zabrani prinudnog rada br. 105.

⁵ „Ropstvo“, *Proleksis enciklopedija*, <http://proleksis.lzmk.hr/44268/>, 19. novembar 2018.

⁶ Kevin Bales, „Testing a Theory of Modern Slavery, Introduction“, <https://glc.yale.edu/sites/default/files/files/events/cbs/Bales.pdf>, 19. novembar 2018.

Pitanjem ropstva bavili su se i filozofi, sociolozi i psiholozi, iznoseći neretko zanimljiva zapažanja. Aristotel je o ropstvu i robovima govorio na sledeći način: „...jasno je kakva je priroda roba i kakva je njegova funkcija. Jer ko po prirodi nije svoj već tuđ, on je od prirode rob, iako je čovek. Tuđ je čovek koji je, mada je čovek, nečije imanje, a imanje je oruđe za delanje koje se može otuđiti... Vladanje i pokoravanje ne samo da su nužni, nego su i korisni. Jedni su odmah od rođenja predodređeni da se pokoravaju, a drugi da vladaju.“⁷ Erih From (*Fromm*) je, polazeći od upozorenja koje je izneo američki političar Adlaj Stivenson (*Stevenson*) u govoru održanom na Univerzitetu Kolumbija 1954. godine, a koje glasi: „Nama više ne preti opasnost da postanemo robovi, već roboti“⁸, napisao: „U prošlosti je postojala opasnost da ljudi postanu robovi. Opasnost budućnosti jeste da ljudi ne postanu roboti. Istina je da se roboti ne bune.“⁹

2. ZNAČAJ ISTORIJSKOG METODA ZA ODREĐENJE POJMA ROPSTVA

Da bi se objasnilo to da li su i, ako jesu, koliki su uticaj međunarodni dokumenti izvršili na smanjenje pa i ukidanje prakse ropstva, neophodno je dati kratak osvrt na ranije epohe. Značaj toga je dvostruk.

- Da bi se određena pojava shvatila, neophodno je izučiti njeno poreklo, od kog trenutka nastaje (ili bar postoje istorijski tragovi da postoji), kako se kroz vekove razvijala (ili, u slučaju ropstva, menjala i zadobijala nove forme) i da li danas i u kojoj meri postoji. Prilikom izučavanja hronološkog redosleda postoji opasnost upadanja u zabludu tumačenja konsekvitivnosti kao kauzalnosti. Novi vidovi ropstva su bivali uslovljeni brojnim faktorima i nisu nužno zavisili od oblika u kojima se ropstvo javljalo u prethodnim epohama. Nesporno je da svaka epoha, sa svojim društvenim, ekonomskim i kulturnim specifičnostima, nije samo dovela do nestanka ili znatnog smanjenja pojave „klasičnog“ ropstva već je i stvarala nove oblike.

---

⁷ Aristotel, *Politika*, Knjiga prva, Glava druga, 15. i 16, BIGZ, Beograd 1975, 34.

⁸ Erih From, *Zdravo društvo*, Naprijed, Zagreb 1989, 83.

⁹ *Ibid.*, 274.

- Ulogu međunarodnih dokumenata u iskorenjivanju prakse ropstva nije moguće shvatiti bez poređenja sa ranijim periodima. Statistički podaci su značajni jer omogućavaju komparativnu analizu današnjeg sveta sa ranijim epohama. Pomoću njih se može zaključiti da li su i, ako jesu, u kojoj meri međunarodni dokumenti uticali na smanjenje prakse ropstva. Iako sami statistički podaci nisu uvek pouzdan pokazatelj, oni nam ipak na makroplanu ukazuju na to u kojoj meri je određena pojava zastupljena.¹⁰

3. HRONOLOŠKI PREGLED – ANALIZA ROPSTVA KROZ ISTORIJSKE EPOHE

3.1. Klasično ropstvo

O ropstvu se može govoriti još od nastanka civilizacije. Klasično ropstvo je postojalo u istočnjačkim carstvima, u antičkoj Grčkoj i Rimu. Robovi su smatrani „oruđima koja govore“ i nad njima se moglo uspostaviti pravo svojine. Robovi su bili fizički kažnjavani jer se smatralo da će strah od udarca delovati podsticajno i povećati produktivnost robovske radne snage. Prema široko rasprostranjenom shvaćanju, zasnovanom na istorijskim tragovima iz istočnjačkih carstava, veliki građevinski poduhvati – poput izgradnje piramida i irigacionih sistema – ostvareni su uz masovno učešće robova, mada neka novija istraživanja opovrgavaju takvo gledanje na stvari i ukazuju na to da su graditelji piramida bili slobodni građani.¹¹

Na istoku, kao i u antičkoj Grčkoj i Rimu, robovi su bili lišeni mogućnosti da zasnivaju porodice jer bi davanje prava na privatni život makar implicitno označavalo priznavanje statusa čoveka robovima.¹²

---

¹⁰ Podaci ukazuju na to da danas u svetu živi preko četrdeset miliona robova kada se pojam ropstvo shvati u širem smislu. The Global Slavery Index, Global Findings, 2018, <https://www.globallslaveryindex.org/2018/findings/global-findings/>, 24. februar 2019.

¹¹ Jonathan Shaw, „Who Built the Pyramids? Not slaves. Archaeologist Mark Lehner, digging deeper, discovers a city of privileged workers“, *Harvard Magazine*, July-August 2003, <https://harvardmagazine.com/2003/07/who-built-the-pyramids-html>, 24. februar 2019.

¹² Richard Hellie, „Slavery“, *Encyclopedia Britannica*, last updated Jan 22, 2019, <https://www.britannica.com/topic/slavery-sociology>, 24. februar 2019.

3.2. Srednji vek i kmetstvo

U srednjem veku je postojalo kmetstvo. Kada se uzmu u obzir uslovi u kojima su kmetovi živeli i obavezan rad koji su obavljali, može se zaključiti da je kmetstvo uporedivo sa obavljanjem prinudnog rada ili čak i sa ropskim položajem.

Kako u ovom radu nismo u mogućnosti da ni u najgrubljim crtama prikazemo složenu strukturu feudalne društvene raslojenosti i njenu evoluciju kroz vekove i u njenim okvirima položaj kmetova (detaljan prikaz i analiza nastanka, položaja i razvoja različitih društvenih slojeva u feudalizmu dat je, recimo, u kapitalnom delu francuskog istoričara Marka Bloha [*Bloch*] *Feudalno društvo*¹³), ograničićemo se na pojednostavljeni način na koji *Ancient History Encyclopedia* ističe razliku između položaja kmetova i klasičnih robova:

„Srednjovekovni kmetovi... bili su neslobodni radnici koji su radili na zemljištu zemljoposednika (ili njegovog zakupca) u zamenu za fizičku i pravnu zaštitu i pravo da obrađuju zaseban komad zemlje za svoje osnovne potrebe. Činivši najmanje 75% srednjovekovne populacije, kmetovi nisu bili robovi jer se samo njihov rad mogao kupiti, a ne njihova ličnost, iako su podlegali određenim naknadama i ograničenjima kretanja koja su varirala u skladu sa lokalnim običajima.“¹⁴

Ističući da su ropstvo i kmetstvo „dva potpuno različita sistema“, Benžamen Ganjon (*Gagnon*) tvrdi da je ključna razlika u tome što rob/robinja, za razliku od kmeta (ali i svih drugih kategorija u bilo kojoj epohi), nema svoju ličnost i predstavlja neku vrstu pokretne stvari u vlasništvu gospodara, koji potpuno odlučuje o njegovoj sudbini. S druge strane, kmet je pripadnik seoske zajednice, ima pravo da stvara porodicu, poseduje određenu ekonomsku autonomiju, koja podrazumeva pravo da organizuje sopstveno vreme i rad i da raspolaže viškom proizvoda i stiče imetak.¹⁵ Isti autor podseća na sledeću distinkciju između

---

¹³ Marc Bloch, *La société féodale*, Collection 'L'évolution de l'Humanité', tomes XXXIV et XXXIVbis, Editions Albin Michel, Paris 1982 (1e édition 1939, 1940); prevod: Marc Bloch, *Feudalno društvo*, Golden marketing, Zagreb 2001.

¹⁴ Mark Cartwright, „Serf“, *Ancient History Encyclopedia*, <https://www.ancient.eu/Serf/>, 24. februar 2019.

¹⁵ Benjamin Gagnon, „Esclavage et servage au Moyen Âge“, *Le Prométhée*, Parution No 2, Hiver 2015, 7. https://www.uqtr.ca/histoire/documents/telechargement/H2015_LePromethe2WEB.pdf, 24. februar 2019.

ropstva i kmetstva, zasnovanu na odnosu zavisnosti, koju su izneli Žak Brasel (*Brasseul*) i Mišel Erlan (*Herland*):

„Ponekad je teško povući linije, ali razlike između roba i kmeta mogu se svesti na činjenicu posedovanja neke osobe u prvom slučaju ili imanja vlasti nad njom u drugom, vršenju neposrednog prava svojine u prvom i posrednog, preko zemlje, u drugom.“¹⁶

Prema mišljenju tih autora, u političkom smislu, rob/robinja pripada samo svom gospodaru, dok kmet zavisi i od vladara, kralja, suverena svog gospodara. Odnos kmeta i feudalnog gospodara karakteriše uzajamnost: gospodar kmetu daje deo svoje zemlje da obrađuje, a kmet mu zauzvrat daje deo proizvedenog i plaća odgovarajuće dažbine, čega u ropstvu nema. Pritom, kmet se nalazi pod zaštitom svog feudalnog gospodara, što je navodilo mnoge slobodne seljake u kriznim situacijama da se stave pod zaštitu nekog feudalca tako što će postati njegovi kmetovi.¹⁷ Imajući u vidu i činjenicu da su mnogi kmetovi, verovatno većina njih, došli u taj odnos zavisnosti iz statusa slobodnih seljaka, a ne iz statusa robova, Ganjon zaključuje:

„Ukratko, kmetstvo nije nastalo ublažavanjem ropstva: ono je pre rezultat jedne spore mutacije statusa podređenosti, započetog 'kućenjem' robova i potčinjavanjem slobodnih seljaka u ruralnom svetu.“¹⁸

3.3. Trgovina robovima sa afričkog kontinenta

Ropstvo se „naročito razvijalo“ u periodu trgovine robljem sa afričkog kontinenta. Desetine miliona robova su odvođene, što je robovlasnicima donosilo veliki profit. „Ne postoji pitanje u afričkoj istoriji o kome je toliko pisano, a opet se tako malo zna, kao što je atlantska trgovina robljem“, reči su afričkog istoričara Kwame Daakua (*Kwame Yeboah Daaku*).¹⁹

---

¹⁶ Jacques Brasseul, Michel Herland, „Une énigme historique: la succession de l'esclavage antique et du servage médiéval“, *Economies et sociétés – Cahiers ISMEA*, Tome 43, no 7–8, juillet-août 2009, 1093, http://brasseul.free.fr/esclavage_servage.htm, 24. februar 2019.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ B. Gagnon, 7.

¹⁹ S. U. Abramova „Ideological, doctrinal, philosophical, religious and political aspects of the African slave trade“, *The African slave trade from the 15th to the 19th century*, reports and papers of the meeting of experts organized by UNESCO at Port-

Istraživanja pokazuju da je više od veka (18. i prva polovina 19. veka) za svakog rođenog stanovnika Afrike postojala verovatnoća od preko devet procenata da postane rob koji je „predmet pošiljke“ ka drugim kontinentima. Ukoliko se uzme u obzir da nisu svi robovi izvezeni, procenat je još viši. Masovnost ropstva u Africi je prvi put dovela do toga da ratovi budu vođeni baš zbog ostvarivanja vlasti nad robovima. Nekoliko vekova afričke istorije usko je povezano sa pitanjem ropstva, što je onemogućilo afrički kontinent da prati civilizacijski razvoj ostalih kontinenata.²⁰

Iako postoje teorije koje nastanak ropstva povezuju sa rasizmom, te teorije su često i osporavane. „Pre se može reći da je rasizam nastao iz ropstva nego da je ropstvo nastalo kao posledica rasizma.“²¹ Činjenica da stanovnici afričkog kontinenta imaju tamniju boju kože nije odlučujući faktor, o čemu svedoči to što je do međusobnog porobljavanja došlo i u ratovima koji su vođeni samo među belcima. Ipak, okolnosti su bile takve da je afričko stanovništvo bilo najlakše porobiti.²²

Borba za robove je postajala (ili je od početka to i bila) borba za moć. Kontrola nad robovima i trgovinom robljem davala je moć pojedincu, grupi i zajednici. Ropski rad, neplaćen ili izuzetno slabo plaćen, davao je prednost u ekonomskom smislu, a ta prednost se dalje manifestovala i u drugim sferama.²³

3.4. Ropstvo u Sjedinjenim Američkim Državama do Građanskog rata

Ropstvo u klasičnom obliku je na američkom kontinentu postojalo sve do Građanskog rata 1861-1865. godine. Brojni robovi koji su dovođeni iz Afrike umirali su na samom putu ka odredištu budući da im je na tom putu bilo uskraćeno zadovoljavanje osnovnih ljudskih

---

au-Prince, Haiti, 31 January to 4 February 1978, UNESCO 1979, 16, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000038840>, 10. novembar 2018.

²⁰ Luis Angeles, *On the causes of African slave trade*, First published: 07 January 2013, 3, https://www.gla.ac.uk/media/media_248866_en.pdf, 10. novembar 2018.

²¹ Ovo su reči Erika Viliamsa (1911-1981), prvog premijera Trinidada i Tobaga, poznatog kao „otac nacije“, iz Eric Williams, *Capitalism and Slavery*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1944, 7, citirano prema: Angeles, 4-5.

²² Angeles, 4-5.

²³ Za primer se može uzeti industrija šećera. Eltis, Luis i Ričardson (*Eltis, Lewis, Richardson*) procenjuju da je prosečna cena roba bila 19,61 funta za 25 godina, što bi značilo da je na godišnjem nivou cena bila nešto ispod 2 funte, a ukoliko se uzmu u obzir i „troškovi održavanja“, 3,54 funte po godini. *Ibid.*, 11.

potreba. Takvi uslovi su izazvali pojavu i širenje brojnih bolesti tako da mnogi nisu dočekali čak ni da brod stigne u luku odredišta.²⁴ Od preko dvanaest miliona robova poslatih iz Afrike, jedanaest miliona je stiglo u Ameriku.²⁵ Ostali su umrli zbog bolesti i uslova putovanja.²⁶

Ekonomska unosnost trgovine robljem i korišćenja robovske radne snage u retko naseljenim američkim prostranstvima sa ogromnim prirodnim potencijalima, s jedne strane, i surovost i beskrupuloznost trgovaca robljem i korisnika robovske radne snage, s druge strane, rezultirali su vrtoglavim rastom broja robova koji su prelazili Atlantik. Od oko 30.000 robova koji su dovoženi godišnje iz Afrike u Ameriku krajem 17. veka, taj broj je porastao na 85.000 godišnje vek kasnije. Preko 80% robova afričkog porekla stiglo je na američki prostor u 18. i u prvoj polovini 19. veka.

Kao prikaz brutalnosti kojoj su robovi bili izloženi može se uzeti položaj robinja u toku trudnoće. Naime, žene su u samo tačno određenom broju slučajeva bile oslobođene rada, i to ne potpuno. Takvu vrstu oslobođenja dobijale su u nedelji pred porođaj, ali samo za jednu četvrtinu rada koji je uobičajeno trebalo da obave. Deca koja su se rađala imala su manju telesnu masu od uobičajene, dok je polovina novorođene dece umirala u prvoj godini života. Takav odnos prema trudnim ženama bio je ne samo nehuman i potpuno suprotan uvažavanju makar i osnovnih ljudskih prava, već je i ekonomski posmatrano bio krajnje neefikasan budući da su robinje rađale nove generacije robova. Opisano surovo postupanje prema trudnim robinjama i njihovoj deci bilo je u koliziji sa činjenicom iz prakse da najskuplji robovi često nisu bili mladi muškarci, koji su nesporno imali najviši stepen fizičke snage, već robinje jer se smatralo da se njihovom kupovinom kupuje dupla radna snaga. Ta kolizija se verovatno može objasniti činjenicom da gospodari nisu imali stabilan stav u davanju prioriteta kratkoročnom cilju maksimalnog iskorišćavanja postojećih robova ili dugoročnijem cilju obezbeđenja robovskog podmlatka.

Među robovima su česte bile brojne bolesti uslovljene načinom života – nepostojanje osnovnih higijenskih uslova, nezdrava ishrana,

²⁴ Alistair Boddy-Evans, „The Trans-Atlantic Slave Trade“, article *ThoughtCo*, updated January 26, 2018; <https://www.thoughtco.com/the-trans-atlantic-slave-trade-44544>, 24. februar 2019.

²⁵ *The story of Africa, slavery*, BBC Worldservice.com, http://www.bbc.co.uk/worldservice/specials/1624_story_of_africa/page54.shtml, 24. februar 2019.

²⁶ Thomas Lewis, „Transatlantic slave trade“, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade>, 11. novembar 2018.

nedovoljno sna i stalni rad. Kako bi maksimizirali svoju dobit, vlasnici robova su se trudili da ulože što manje sredstava u obezbeđivanje hrane i smeštaja robovima, što je dovelo do suprotnog efekta u određenom broju slučajeva. Ma koliko fizički kažnjavani, robovi koji su bili bolesni i umorni nisu ostvarivali stepen produktivnosti koji su vlasnici zahtevali. To je dovelo do novih kazni, stvarajući tako začarani krug izgrađen na izostanku i najmanje empatije i poštovanja drugog ljudskog bića.²⁷

4. PRVE IDEJE O ZABRANI ROPSTVA

Postojalo je više argumenata u korist zabrane ropstva. Osim moralnog argumenta, koji se u najvećoj meri odnosio na lična uverenja pojedinaca koja su onda postajala uverenja širih društvenih grupa, javljali su se i drugi argumenti koji su dobijali sve više pristalica. Jedan od argumenata su bila i religijska shvatanja, iako postoje suprotstavljena stanovišta o ulozi religije u iskorenjivanju ropstva.²⁸ Ne treba zanemariti ni pobune robova i robinja koje su ukazivale na postojeći otpor i spremnost pojedinaca da žrtvuju sopstvene živote kako bi se oslobodili svojih okova.²⁹ Doneti međunarodni dokumenti pokazuju prihvatanje stava da je ropstvo nedozvoljena pojava koja mora biti zabranjena na međunarodnom planu.

4.1. Teorijska shvatanja Džona Loka, jednog od prvih boraca za ljudska prava

Džon Lok se smatra osnivačem ideje univerzalnih ljudskih prava. Njegovi stavovi o demokratiji i slobodi bili su izuzetno progresivni u istorijskom trenutku u kojem su nastali. Nakon Drugog svetskog rata oni su preispitani i sagledani iz drugih perspektiva.

---

²⁷ Steven Mintz, „Historical Context: Facts about the Slave Trade and Slavery, The Gilder Lehrman Institute of American history“, *History Now*, <https://www.gilderlehrman.org/content/historical-context-facts-about-slave-trade-and-slavery>, 11. novembar 2018.

²⁸ Richard Reddie, „Atlantic slave trade and abolition“, BBC, Religions, http://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/history/slavery_1.shtml, 10. novembar 2018.

²⁹ „Slave Rebellions“, A&E Television Network, History.comEditors, last updated August 31, 2018, <https://www.history.com/topics/black-history/slavery-iv-slave-rebellions>, 24. februar 2019.

Iako je Lok bio veliki borac za ljudska prava u teorijskom smislu, on sam nije izbegavao obrazac života kolonijalnih gospodara pa je tako na svom imanju imao robove. To je šezdesetih godina 20. veka izazvalo bujicu kritika filozofa levice kojima je glavna tačka kritike bilo Lokovo licemerje, a Lok nije bio pošteđen ni kritike teoretičara drugih političkih opredeljenja. Osudu zasnovanu na kontradiktornosti stavova koje je zagovarao i života koji je vodio ipak ne treba doneti nepromišljeno. Ta „odbrana“ Loka se sastoji u tome što je on sam rođen u porodici sa određenim statusom. Njegovo shvatanje ideje jednakosti ljudi razvijalo se vremenom i upravo to shvatanje mu je omogućilo da argumentovano zagovara ideje jednakosti i poštovanja ljudskih prava, čime je postao uzor ne samo brojnim kasnijim autorima sa sličnim idejama već i onima koji su u prvim borbenim redovima bili spremni da rizikuju život kako bi se okončala praksa ropstva.³⁰

5. MEĐUNARODNI DOKUMENTI ZABRANJUJU ROPSTVO

5.1. Istorijski kontekst

U 19. i 20. veku međunarodna zajednica postaje zainteresovana za iskorenjivanje prakse ropstva. To je uslovalo pluralizam dokumenata, od kojih su neki univerzalnog, a neki regionalnog karaktera. „Porast interesovanja“ je potpuno razumljiv s obzirom na istorijske događaje u tom periodu. Veliki uticaj je imala Francuska buržoaska revolucija 1789. godine i njena krilatica „Sloboda, jednakost, bratstvo“ (*Liberté, égalité, fraternité*) koja je postavila temelje novog, pravičnijeg društva; nešto kasnije Revolucija 1848. godine, Američki građanski rat u drugoj polovini 19. veka i mnogi drugi događaji. Jasno je da nijedan od tih događaja nije doveo do stvaranja sveta slobodnih i jednakih, ali su svi oni bili usmereni na sticanje i davanje prava obespravljenim.

5.2. Početak borbe protiv ropstva na međunarodnom planu

O ropstvu se raspravljalo na Bečkom kongresu 1815. godine, što pokazuje interesovanje za tu temu na samom početku 19. veka. Na Bečkom kongresu je ropstvo osuđeno kao potpuno društveno nepri-

---

³⁰ Holly Brewer, „Slavery, Sovereignty and Inheritable Blood: Reconsidering John Locke and the Origins of American Slavery“, *American Historical Review*, October 2017, <https://aeon.co/essays/does-lockes-entanglement-with-slavery-undermine-his-philosophy>, 18. novembar 2018.

hvatljiv odnos. Ropstvo je pravno regulisano na Konferenciji u Briselu održanoj 1889–1890. godine, kada je potpisan akt kojim se zabranjuje trgovina robljem.³¹ Značaj Bečkog kongresa i Briselske konferencije u suzbijanju ropstva bio je prvenstveno u tome što je pokazano da međunarodna zajednica nije indiferentna prema ropstvu koje je u to vreme bilo vrlo česta praksa u svetu.

5.3. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima nije prvi dokument koji se bavi pitanjem ropstva budući da je doneta tek 1948. godine, ali je ona prvi univerzalni dokument koji zabranjuje ropstvo. U njenom članu 4 navodi se „da se niko ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti, kao i da su ropstvo i trgovina robljem u svim oblicima zabranjeni“.³² Univerzalna deklaracija nije pravno obavezujući dokument, ali autoritet njenih odredaba potiče od autoriteta tela koje ju je usvojilo. Pravila sadržana u njoj su, i pre unošenja u kasnije obavezujuće dokumente, stekla obaveznost kao pravila običajnog međunarodnog prava, pa čak imaju i status peremptornih normi međunarodnog prava (*ius cogens*). Ropstvo se zabranjuje i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (član 8).³³

5.4. Konvencije koje se u celini bave pitanjem ropstva i njegovom zabranom

Dve najvažnije konvencije koje se bave tim pitanjem su Konvencija o zabrani ropstva iz 1926. godine i Dopunska konvencija o zabrani ropstva, trgovine robljem i prakse slične ropstvu iz 1956. godine.

Konvencija doneta 1926. godine³⁴ pod okriljem Društva naroda predstavlja veliki korak kojim su države potpisnice donele odluku da započnu borbu protiv prakse ropstva koja je u tom istorijskom trenutku bila veoma česta, pa čak i uobičajena praksa u brojnim državama

---

³¹ Milan Paunović, Boris Krivokapić, Ivana Krstić, *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2017, 148.

³² Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 (III) od 10. decembra 1948. godine.

³³ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i slobodama, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori* 7/71.

³⁴ Konvencija o zabrani ropstva od 1926.

sveta.³⁵ Odlučnost država se vidi u tome što je doneta konvencija bila pravno obavezujući akt za sve potpisnice, a ne druga vrsta dokumenta, na primer preporuka. U toj konvenciji se pod ropstvom podrazumeva potpuno vlasništvo jednog lica nad drugim.³⁶

Dopunska konvencija iz 1956. godine³⁷ ima veliki značaj budući da naglašava da ropski ili položaj sličan ropstvu ne znači „vršenje prava svojine nad određenim licem“ već da je lice prinuđeno da obavlja poslove ili pruža usluge protivno sopstvenoj volji.³⁸ To pokazuje da se shvatanje ropstva izmenilo i da se najčešće više ne pojavljuje u „tradicionalnim“ već u novim i izmenjenim oblicima.³⁹ Izostanak volje pojedinca ga stavlja u položaj potpune pravne i/ili faktičke obespravljenosti. Dakle, ropski položaj se u Konvenciji od 1956. godine određuje kao položaj lica koje se nalazi na službi ili radu kod drugog lica, pri čemu lice nema kontrolu nad sopstvenim položajem.⁴⁰ „Ova konvencija takođe određuje šta se smatra praksom sličnom ropstvu pa navodi da se pod tim podrazumeva: dužničko ropstvo, kmetstvo, praksa da se žena bez sopstvenog pristanka nekome obećava ili ustupa uz naknadu roditeljima, starateljima, porodici ili nekom drugom licu, praksa gde muž ili njegova porodica ustupaju ženu bez njene volje, praksa da ženu neko nasleđuje po smrti muža, ustupanje deteta radi eksploatacije.“⁴¹

Međunarodna organizacija rada je donela i nekoliko konvencija kojima se zabranjuje prinudni rad, kao što su konvencije br. 29 i br. 105. Dok se Konvencija br. 29 Međunarodne organizacije rada odnosi prvenstveno na prinudni rad u kolonijalnom periodu, kasnije doneta Konvencija br. 105 usmerena je ka zabrani prinudnog rada u totalitarnim režimima.

Čini se ipak da prinudni rad nije ostao nužno karakteristika kolonijalnog perioda, odnosno totalitarnih režima, već i danas predstavlja „popularan“ oblik rada.

³⁵ Paunović *et al.*, 148.

³⁶ Aleksandar Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima – komentar*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2006, 116.

³⁷ Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery), zaključena u Ženevi 7. septembra 1956. (stupila na snagu 30. aprila 1957), *Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi 7/1958* – Dopunska konvencija o zabrani ropstva od 1956.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Darko Simović, Dragutin Avramović, Radomir Zekavica, *Ljudska prava*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd 2013, 142-158.

⁴⁰ Jakšić, 116.

⁴¹ Paunović *et al.*, 149.

Može se zaključiti da su međunarodni dokumenti usaglašeni budući da u njima nema suprotnosti u definisanju ropstva. Oni se razlikuju samo u tome da li i koliko detaljno regulišu to pitanje. Na primer, Univerzalna deklaracija daje samo opšti okvir onoga što se smatra ropstvom, a koncentrisana je na njegovu zabranu, dok konvencije Međunarodne organizacije rada od 1926. i 1956. godine, s druge strane, detaljnije uređuju to pitanje. Ipak, celokupna pravna regulativa, ma koliko bila detaljna i jasna, ne može imati uticaj dok god u svesti ljudi ne bude usađeno da je ropstvo neprihvatljivo u svim njegovim oblicima.

5.5. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁴² od 1950. godine najvažniji je regionalni dokument koji se bavi pitanjem ropstva.

U njenom članu 4, stav 1 ropstvo i ropски položaj se izričito zabranjuju:

„Niko se ne sme držati u ropstvu ili ropskom položaju.“

Zabrana je apsolutnog karaktera tako da odstupanje od nje nije dozvoljeno ni u vanrednim situacijama. Ta norma je takođe kogentnog karaktera, što znači da ne može biti izmenjena voljom stranaka. Ipak, u samoj Konvenciji se ne određuje detaljnije značenje pojmova ropstvo i ropски položaj.⁴³

Članom 4, stav 2 Konvencije zabranjuje se prinudni ili obavezan rad, ali se ne određuje bliže šta se podrazumeva pod ovim pojmom. U stavu 3 su predviđeni slučajevi obaveznog rada koji nisu obuhvaćeni navedenom zabranom.⁴⁴

---

⁴² Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – CETS 005*), zaključena u Rimu 4. novembra 1950, izmenjena protokolima br. 11 i 14 i dopunjena protokolima br. 1, 4, 6, 7, 12 i 13 (*Službeni list SCG – Međunarodni ugovori* 9/03, 5/05 i 7/05 – ispravka, i *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori* 12/10 i, za Protokol broj 14, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori* 5/05 i 7/05 – ispravka).

⁴³ Jakšić, 114.

⁴⁴ „Za svrhe ovog člana izraz ‘prinudni ili obavezni rad’ ne obuhvata:

a) rad uobičajen u sklopu lišenja slobode određenog u skladu sa odredbama člana 5 ove Konvencije ili tokom uslovnog otpusta;

b) službu vojne prirode ili, u zemljama u kojima se priznaje prigovor savesti, službu koja se zahteva umesto odsluženja vojne obaveze;

Činjenica da su ropstvo i ropški položaj kao i prinudni rad zabranjeni u okviru istog člana svedoči o tome koliko su ti pojmovi međusobno bliski, iako se ropstvo smatra najtežim oblikom obespravlenosti. Pod pojmom prinudnog rada se smatra svaki rad, najčešće bez naknade, pod pretnjom kazne.⁴⁵ Dakle, prinudni rad je svaki rad ili služba koji se zahteva od nekog lica protiv njegove volje, a pod pretnjom kazne. Za kvalifikaciju prinudnog rada potrebno je da postoje oba elementa: i izostanak saglasnosti za rad i pretnja kaznom koja se široko tumači.

Članom 1 Protokola br. 4 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zabranjuje se dužničko ropstvo.

U obe pomenute odredbe stoji da se niko ne može lišiti slobode samo zato što nije u stanju da ispuni ugovornu obavezu. Neispunjenje obaveze prema nekome, iako ne bi smelo da bude tako, često predstavlja osnov za zasnivanje položaja sličnog ropstvu.⁴⁶ Danas se dužničko ropstvo javlja naročito u vezi sa krijumčarenjem ljudi jer se novac koji krijumčari zahtevaju stalno povećava, čime se dužničkom robu onemogućava da isplati dug.

Dakle, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zabranjuje ropstvo putem kogentne norme, ali zabranjuje i ropški položaj i prinudni rad, dok se u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava ta zabrana proširuje i na zabranu trgovine ljudima.

Iako ropstvo postoji na univerzalnom planu, regionalni instrumenti su takođe značajni. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od 1950. godine daje osnov za borbu protiv ropstva na evropskom kontinentu. Dalja uspešnost borbe protiv ropstva zavisi i od mera koje će države preduzimati na nacionalnom nivou, ali i njihove zajedničke borbe zasnovane na međunarodnim dokumentima.

c) rad koji se iziskuje u slučaju kakve krize ili nesreće koja pretili opstanku ili dobrobiti zajednice;

d) rad ili službu koji čine sastavni deo uobičajenih građanskih dužnosti.“ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čl. 4, st. 3.

⁴⁵ U engleskom se termin *labour* najčešće odnosi na manuelni rad, što ne treba primenjivati kad se definiše prinudni rad jer se to odnosi na bilo koju vrstu rada (francuska reč *travail* ima to šire značenje). Guide to human rights for internet users, Council of Europe (Adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2014), <https://rm.coe.int/16804d5b31>, 9. novembar 2018.

⁴⁶ Simović *et al.*, 15.

6. ROPSTVO U SAVREMENOM SVETU

Moderno ropstvo u širem smislu obuhvata pojam ropstva, ali i ropški položaj, prinudni rad, te trgovinu ljudima. Važno je naglasiti da je koncept ropstva izmenjen tako da se pod njim više ne podrazumeva nužno vršenje svih ili nekih svojinskih ovlašćenja prema drugom licu. Danas ono podrazumeva da jedno lice prema drugom ostvaruje toliki stepen kontrole da su posledice tog položaja ekvivalentne ropstvu. Današnje ropstvo se ne manifestuje nužno kao „posedovanje“ neke ličnosti, već u različitim oblicima ograničavanja ili potpunog oduzimanja slobode ličnosti u najširem smislu reči.

Ropstvo danas postoji u novim i transformisanim oblicima. Podaci svedoče da danas u svetu postoji oko 40,3 miliona robova.⁴⁷ To je veći broj robova nego u vreme preookeanske trgovine robovima. Ne sme se zanemariti stalan rast broja stanovnika na planeti, te veći apsolutno posmatrani broj robova danas ne znači i da je taj broj veći u srazmeri sa ukupnim brojem stanovnika.

6.1. Žrtve modernog ropstva

Za razliku od ranijih epoha, u kojima je dobijanje statusa roba/robinje najčešće bilo uslovljeno različitim diskriminatornim kriterijumima, danas rob može da postane bilo ko. Naime, kao što je već i objašnjeno, nekada se robom postajalo samim rođenjem u porodici određene rase, boje kože, veroispovesti i drugo, jer se smatralo da su određeni ljudi koji ne ispunjavaju postavljeni kriterijum životno obeleženi, a njihova sudbina u skladu sa tim potpuno determinisana. Bio je čest i slučaj da stanovnici osvojenih teritorija postaju robovi osvajačima, a trgovina robljem je bila veoma razvijena i ekonomski poželjna. Primeri ropstva nisu nestali ni u bližoj prošlosti. Koncentracioni logori u Drugom svetskom ratu pokazali su kako je „lako“ ponovo uvesti prinudni rad, ropški položaj pa i ropstvo – potpuno obezvređiti i obezvređiti logoraše. Uz sav ostali teror koji je postojao u koncentracionim logorima, logoraši su bili podvrgnuti i obavezi rada veći deo dana, bez obzira na zdravstveno stanje i bez naknade.⁴⁸ Interesantno je da je bilo

---

⁴⁷ Među njima je 10 miliona dece, 24,9 miliona ljudi koji su primorani da rade protivno svojoj volji, 15,4 miliona ljudi u prinudnom braku, 4,8 miliona ljudi je seksualno eksploatisano. Anti-Slavery, „What is modern slavery?“, <https://www.anti-slavery.org/slavery-today/modern-slavery/>, 10. novembar 2018.

⁴⁸ Simović *et al.*, 142.

i heroja poput Šindlera,⁴⁹ ali i industrijalaca koji su „spasavali“ logoraše samo da bi im u svojim fabrikama obezbedili iste uslove kao u logoru, a za svoju proizvodnju dobili neplaćenu ili izuzetno malo plaćenu radnu snagu.

Danas svako može postati rob, to nije nužno uslovljeno godinama, polom, rasom. Najčešće, mada ne nužno, to su pripadnici zajednica koje su na neki način „slabije“ (često ekonomski) i/ili diskriminisane u određenom društvu. Rob se često postaje prevarom, što je posledica naivnosti žrtve i bezizlaznosti situacije u kojoj se žrtva nalazi. Osoba koja živi u teškim materijalnim uslovima u kojima jedva ili nikako ne uspeva da obezbedi minimum neophodnih sredstava za sebe i svoje najbliže, u najvećem broju slučajeva je podložna takvoj prevari. Ona može biti svesna velikog rizika koji potencijalno nosi odluka da se potraži „bolja budućnost“, ali situacija u kojoj se nalazi je lišava jasnog uvida i racionalnosti. U nekim slučajevima čak i ne dolazi do prevare već nepisana društvena pravila nalažu određeno ponašanje. Takav je slučaj sa prinudnim stupanjem u brak, naročito maloletne dece.

6.2. Razumevanje ropstva u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava je rešavao veći broj slučajeva koji se odnose na ropstvo, ropški položaj i prinudni rad. Takođe se bavio i pitanjem trgovine ljudima u kontekstu člana 4 Konvencije.⁵⁰

Uloga Suda je bila posebno značajna za primenu člana 4 Konvencije zbog toga što je na njemu bilo da odredi i precizira značenje pojmova ropstva, ropskog položaja i prinudnog rada u smislu tog člana, u kome su ti pojmovi korišćeni ali nisu određeni njihovo značenje i obuhvat.

Kada je reč o pojmu „ropstva“ iz člana 4, stav 1 Konvencije, Sud se opredelio da preuzme njegovo određenje sadržano u Konvenciji o zabrani ropstva prema kome je ropstvo „status ili stanje osobe nad kojom se vrše svi ili neki atributi prava svojine“.⁵¹ Sud je istakao da ta de-

---

⁴⁹ Oskar Šindler (*Oskar Schindler*) bio je nemački preduzetnik i član Nacističke partije koji je zaslužan za spasavanje više od 1.100 Jevreja tokom holokausta. Šindler je zapošljavao Jevreje u svojim fabrikama koje su se nalazile na teritorijama današnje Poljske i Češke.

⁵⁰ European Court of Human Rights, Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights, „Prohibition of slavery and forced labour“, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_ENG.pdf, 24. februar 2019.

⁵¹ Konvencija o zabrani ropstva od 1926, čl. 2

finicija odgovara „klasičnom“ značenju pojma ropstva, onakvog kakvo je u praksi postojalo vekovima. Sud je takođe dodao da je za ropstvo karakteristično „istinsko pravo pravnog vlasništva“, onoga ko je u tom statusu „svodi na položaj objekta“, odnosno stvari.⁵²

Što se tiče ropskog položaja i načina na koji je on određen u sudskoj praksi Suda, može se prihvatiti konstatacija iz literature da je „razlika između ropstva i ropskog položaja pitanje stepena“ jer ropstvo znači „biti potpuno u pravnom vlasništvu druge osobe“, dok je ropški položaj „ograničeniji, mada i dalje podrazumeva uslove rada ili vršenja usluga u potpunosti izvan kontrole pojedinca“.⁵³ Evropska komisija za ljudska prava je za ropški položaj konstatovala da podrazumeva „naročito teško... uskraćivanje slobode“, te da „pored obaveze pružanja drugome određene usluge, koncept ropskog položaja uključuje obavezu lica koje je u ropskom položaju da živi na tuđem posedu i nemogućnost da promeni uslove u kojima se nalazi“.⁵⁴ Odlučujući u istom slučaju Sud je prihvatio određenje ropskog položaja iz izveštaja Evropske komisije,⁵⁵ a u kasnijoj praksi je, pozivajući se na isti slučaj, kon-

⁵² Sud je u konkretnom slučaju zaključio da aplikantkinja nije svedena na nivo „objekta“, ali je konstatovao da jeste držana u ropskom položaju, čime je prekršen član 4, stav 2 Konvencije. (U slučaju *Siliadin protiv Francuske* državljanka Togo je tužila Francusku zbog prinudnog rada. Ona je pozvana od jedne francuske porodice u njihov dom da nauči francuski, a zauzvrat bi obavljala kućne poslove. Ipak, ta prividna filantropija francuske porodice koja ju je pozvala vrlo brzo je razotkrivena. Nasuprot svojim nadama i obećanjima svojih domaćina u Francuskoj, državljanka Togo je bila izložena nehumanim uslovima. Njena pozicija je bila, eufimistički rečeno, krajnje nezavidna pošto je u Francuskoj boravila ilegalno pa se plašila da bilo šta prijavi državnim organima kako ne bi bila deportovana. Nakon prebacivanja u drugu porodicu u kojoj je bila izložena još gorim uslovima, prijavila se državnim organima. Državljanica Togo je smatrala da je propust države Francuske u tome što joj krivični zakonik nije obezbedio odgovarajuće mogućnosti da ostvari svoja prava. Evropski sud za ljudska prava je u svojoj presudi iz 2005. godine zaključio da je držana u položaju lične zavisnosti.) European Court of Human Rights, Judgment of 26. October 2005, in case 73316/01, *Siliadin v. France*, paragraph 121-122.

⁵³ Bernadette Rainey, Elizabeth Wicks, Clare Ovey, *Jacobs, White, and Ovey: The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2017, 220.

⁵⁴ *Van Droogenbroeck v. Belgium*, Commission's report of 9 July 1980, Series B no. 44, p. 30, §§ 78-80.

⁵⁵ U slučaju *Fan Drogenbruk protiv Belgije* zaključeno je da uskraćivanje slobode u bilo kom smislu mora biti dovoljno ozbiljno da bi se smatralo ropstvom ili položajem sličnim ropstvu. U ovom slučaju je državljanin Belgije nakon dvogodišnje zatvorske kazne bio na raspolaganju državnim organima još narednih deset godina. Evropski sud za ljudska prava je smatrao da u tom slučaju nije došlo do dovoljno ozbiljne povrede. European Court of Human Rights, Judgment of 24 June 1982, in case 7906/77, *Van Droogenbroeck v. Belgium*, paragraph 58.

statovao: „...u svetlu postojeće sudske prakse... 'ropski položaj' u smislu Konvencije predstavlja obavezu pružanja usluga pod prinudom i treba biti posmatran povezano sa pojmom 'ropstva' koje mu prethodi“.⁵⁶

Ne samo po tome što je, kao što smo videli, u pomenutom izveštaju Evropske komisije upotrebljena je, a kasnije u odlukama Suda preuzeta reč *serf* da bi se označilo lice u ropskom položaju, a ta reč se koristi za srednjevekovnog kmeta (za razliku od roba, za koga se koristi reč *slave*), već i po tome što je rob u smislu Konvencije „stvar“, koja je u „vlasništvu“ gospodara, dok to nije slučaj sa licem u ropskom položaju, prema kome ipak postoji „ozbiljno uskraćivanje slobode“, obaveza pružanja usluge drugom i življenja na njegovom posedu i koje nema mogućnost da izmeni svoj položaj, možemo da primetimo da distinkcija između ropstva i ropskog položaja u smislu Konvencije podseća na razlikovanje između antičkih robova i srednjovekovnih kmetova o kojoj smo ranije govorili.

Evropski sud za ljudska prava je razvio bogatu sudsku praksu i u pogledu člana 4, stav 2 Konvencije, sa primarnim zadatkom da precizira smisao, obuhvat i domašaj zabrane da se od nekoga „zahteva da obavlja prinudni ili obavezni rad“, posebno u situaciji kad se u samoj Konvenciji, kao i u slučaju ropstva i ropskog položaja, ne daju nikakva određenja upotrebljenih pojmova. Što se tiče samog pojma rada, iako u engleskom tekstu upotrebljeni izraz *labour* ima nešto ograničenije značenje i više ukazuje na fizički rad, reč *travail* iz verzije na francuskom jeziku ima šire značenje i u tom širem značenju, stav je Suda, treba shvatati obuhvat pojma rada u smislu člana 4, stav 2 Konvencije.⁵⁷

Sud se u određivanju pojma „prinudni ili obavezni rad“ oslonio na Konvenciju broj 29 o prinudnom i obaveznom radu Međunarodne organizacije rada (usvojena 28. juna 1930, a stupila na snagu 1. maja 1932. godine), a pre svega na njeno određenje da je prinudni ili

⁵⁶ Sud se na praksu iz slučajeva *Van Droogenbroeck v. Belgium* i *Seguin v. France* poziva u navedenoj presudi u slučaju *Siliadin protiv Francuske*. European Court of Human Rights, Decision of 7 March 2000, in case 42400/98, *Seguin v. France*, Judgment of 26. October 2005, in case 73316/01, *Siliadin v. France*, paragraph 124.

⁵⁷ Sud je potvrdu svog stava našao i u činjenici da su i u članu 4, st. 3, tač. d Evropske konvencije o ljudskim pravima i u članu 2, st. 1 Konvencije br. 29 o prinudnom i obaveznom radu Međunarodne organizacije rada upotrebljeni izrazi „svaki rad i usluga“ („*all work or service*“, „*tout travail ou service*“), kao i u samom nazivu Međunarodne organizacije rada, u kojem je upotrebljena reč *labour*, a ta organizacija se bavi radom u najširem smislu. European Court of Human Rights, Judgment of 23 November 1983, in case 8919/80, *Van Der Musselle v. Belgium*, paragraph 33.

obavezni rad „svaki rad ili usluga koji je iznuđen od bilo koje osobe pod pretnjom bilo koje kazne i za koji se dotično lice nije ponudilo dobrovoljno“. ⁵⁸ Dakle, da bi se rad smatrao prinudnim ili obaveznim, mora biti protivan ili nezavisan od volje lica koje ga obavlja i mora biti pod pretnjom sankcije, a ta dva uslova treba da budu kumulativno ispunjena. ⁵⁹ Sankciju treba tumačiti u širem smislu i pod njom ne treba podrazumevati samo fizičke kazne već i različita zastrašivanja i pretnje.

Evropski sud za ljudska prava je na sledeći način povukao liniju razdvajanja između ropskog položaja i prinudnog ili obaveznog rada: „Sud primećuje da ropski položaj odgovara posebnoj vrsti prisilnog ili obaveznog rada ili drugim rečima, 'otežanom' prisilnom ili obaveznom radu. Zapravo, osnovna razlika između ropskog položaja i prinudnog ili obaveznog rada u smislu čl. 4 Konvencije leži u osećaju žrtava da je njihovo stanje trajno i da je malo verovatno da će se situacija promeniti. Dovoljno je da se taj osećaj zasniva na gore navedenim objektivnim kriterijumima ili da ga stvaraju ili održavaju oni koji su odgovorni za situaciju.“ ⁶⁰

Uprkos činjenici da se članom 1 Konvencije državama potpisnicama nalaže da prava i slobode iz Konvencije „jemče svakome u svojoj nadležnosti“, procentualno veliki broj žrtava kršenja člana 4 čine lica poreklom iz siromašnih zemalja, pre svega iz Afrike ili Azije (*Siliadin v. France, C. N. and V. v. France, L. E. v. Greece, Chowdury and Others v. Greece*). Posledično, to pokazuje da pojave ropstva, ropskog položaja i prisilnog ili obaveznog rada koje su u prošlosti bile tesno skopčane sa kolonijalnim porobljavanjem i rasizmom i dalje imaju tu komponentu.

6.3. Saznanje je prvi korak ka rešenju

Gde su robovi današnjeg sveta i ko su oni? Ropstvo je pojava koja postoji na makroplanu, ali ne treba zaboraviti da je svaki rob/robinja čovek sa svojom, jedinstvenom životnom pričom. Oni nisu samo brojke u nekoj „zastrašujućoj“ statistici, oni su ljudi koji, kao i svako od nas, imaju pravo na svoj život i slobodu. To su ljudi koji su slobodu izgubili, iako niko ne bi imao pravo da im je oduzme. Oni podsećaju

---

⁵⁸ Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 29, čl. 2.

⁵⁹ Branko A. Lubarda, *Radno pravo – rasprava o dostojanstvu na radu i socijalnom dijalogu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2013.

⁶⁰ European Court of Human Rights, Judgment of 11 October 2012. in case 67724/09, *C. N. and V. v. France*, paragraph 91.

na neprestano nepoštovanje ljudskih prava bez obzira na stepen tehnološkog, ekonomskog ili drugog stepena „civilizacijskog razvoja“.

Rob je devojčica u Indiji koja se u životu može nadati samo rastu veličine čekića kojim obrađuje materijal za nadgrobne spomenike⁶¹; to je žena koja prinudno radi u rudniku koja kaže da će „svako za koga se posumnja da je progutao vredan mineral biti rasporen kako bi taj mineral bio pronađen“⁶²; dečak iz Bangladeša koji radi u mokrom i hladnom, koji je bolestan i svakodnevno izložen fizičkom kažnjavanju.⁶³

Robovi nisu nužno ljudi iz određene države, sa određenog kontinenta ili iz određenog dela sveta. Ropstvo postoji i u najrazvijenijim i u najmanje razvijenim državama sveta.

U ropstvu može biti neko ko u jednom trenutku nije imao dovoljno novca da otplati dug prema drugom licu⁶⁴ ili neko ko je učestovovao u nastanku odevnog predmeta koji nosimo.⁶⁵

Određivanje pojma ropstva je od ključnog značaja, budući da se ono pojavljuje u raznim oblicima. Ti varijeteti se ogledaju u vremenu trajanja, u načinu, pa i u razlozima kojima je u konkretnom slučaju nešto „opravdano“.

Tako rob/robinja može biti neko čija je porodica decenijama, ako ne i duže u ropstvu, a to može biti i neko ko se ove nedelje zadužio i nema dovoljno da otplati dug. Činjenica je da dužina trajanja ropstva nije kriterijum za njegovo definisanje jer je ropstvo kao pojavu neophodno prepoznati i preduzeti odgovarajuće mere bez obzira na to da li traje jedan dan ili više decenija. To što vremensko trajanje nije kriterijum u izvesnoj meri onemogućava vođenje preciznijih statistika.⁶⁶ Rob može biti stanovnik države koja prikryveno odobrava (ili čak podstiče) praksu ropstva ili može biti neko ko je do pre svega nekoliko

⁶¹ Kevin Bales, *Blood and earth*, Spiegel & Grau, New York 2016, 3.

⁶² *Ibid.*, 44.

⁶³ *Ibid.*, 253.

⁶⁴ U svetu je trenutno između deset i dvadeset miliona dužničkih robova. Paunović *et al.*, 149.

⁶⁵ Nesporno je da veliki broj kompanija ne želi da ima proizvode nastale ropским radom. Ipak, ne treba zaboraviti da se proizvodnja, a zatim i prodaja odvijaju u jednom lancu koji ima više koraka. Na primer, lanac se sastoji od jedanaest koraka, a zavisno od proizvoda, broj koraka može biti i manji i veći. Najviše laži i obmana je neophodno upravo da bi se zamaskirali prvi koraci, dok „povezanost“ proizvoda sa prinudnim pa i ropским radom bleđi pri svakom narednom koraku. Bales, 48.

⁶⁶ Monti Narayan Datta, Kevin Bales, „Slavery in Europe, Part 2, Testing a Predictive Model“, *Human Rights Quarterly* 36, 2014, 277-295.

dana živeo mirno, sve do izbijanja oružanog sukoba koji je omogućio porobljavanje. Ropstvo se može pojaviti „pod velom“ različitih opravdanja i baš zato tvorci međunarodnih dokumenata i aktivni borci protiv ropstva moraju biti spremni da saznaju kako i gde žive robovi.

Postoje mnoge teškoće u određenju pojma ropstva. Tumačenje određene pojave i izvođenje zaključka koji mu sledi znatno je otežano, pa čak i onemogućeno kada postoji više nezavisnih parametara na osnovu kojih se neka pojava može odrediti.

Ipak, to ne bi trebalo da obeshrabri međunarodnu zajednicu u bavljenju tim pitanjem. Naprotiv, višestrukost oblika u kojima se ropstvo javlja značajan je podsticaj i za zakonodavstvo i za pravnu teoriju i sudsku praksu da se njime bave. Ta pojava bi morala biti sasvim nedopuštena u civilizovanom i razvijenom svetu – svetu 21. veka.

7. ZAKLJUČAK – „NIKO NE MOŽE NE ZNATI ONO ŠTO ZNA“⁶⁷

Ropstvo postoji na mikroplanu, na nivou zajednice, kao i na makroplanu. Iako je ono svetski problem, otkrivanje i suzbijanje mora da počne od nižih nivoa. Fenomen ropstva je povezan sa nizom faktora koji su ga stvorili i nastavili da ga oblikuju u svakoj narednoj epohi. Određene zajednice se ne bore protiv ropstva, nego ga čak i „neguju“. Brojne žrtve ne osećaju samo strah već i sram jer na određeni način bivaju stigmatizovane, što je najčešće slučaj sa žrtvama seksualnog ropstva. To su samo neki od problema koji nisu pravnog karaktera i ne mogu biti rešeni pravnim putem. Nesporno je da su međunarodni dokumenti kojima se reguliše ropstvo ne samo bitni već i nužni, ali je neophodno i dosledno sprovesti borbu protiv ropstva u praksi. Neophodno je (što nije nimalo lak zadatak) razviti svest o ropstvu kao protivnom ne samo pravnim normama, već i mnogim drugim, pre svega moralnim načelima budući da ono predstavlja potpuno negiranje ljudi: pretvaranje čoveka u objekat, što je nedopustiv koncept u 21. veku.

To nas vraća na pitanje: zašto ropstvo nastaje? Da li su osnovni uzrok spoljašnji faktori – društveni, ekonomski i drugi faktori koji uslovljavaju situaciju u kojoj novi oblik ropstva nastaje – ili je reč o potpunom izostanku ljudske empatije ili pak o istovremenom postojanja

---

⁶⁷ Bales, 204.

nju oba? Univerzalni odgovor na to pitanje ne postoji, svako može dati svoj odgovor uslovljen perspektivom iz koje problem posmatra. Ipak, svaka nova generaciji ima priliku da izgradi bolji svet, svet u kojem će svačija osnovna ljudska prava biti poštovana. Da li je takav svet već u nastajanju ili će tek (možda jednom) postati, ponovo je stvar individualne ocene.

LITERATURA

- Abramova S. U., „Ideological, doctrinal, philosophical, religious and political aspects of the African slave trade“, *The African slave trade from the 15th to the 19th century*, reports and papers of the meeting of experts organized by UNESCO at Port-au-Prince, Haiti, 31 January to 4 February 1978, UNESCO 1979.
- Aristotel, *Politika*, Knjiga prva, BIGZ, Beograd 1975.
- Bales, Kevin, *Blood and earth*, Spiegel & Grau, New York 2016
- Bloch, Marc, *La société féodale*, Collection 'L'évolution de l'Humanité', tomes XXXIV et XXXIVbis, Editions Albin Michel, Paris, 1982, (1e édition 1939, 1940); prevod: Marc Bloch, *Feudalno društvo*, Golden marketing, Zagreb 2001.
- Brasseul, Jacques, Michel Herland, „Une énigme historique: la succession de l'esclavage antique et du servage médiéval“, *Economies et sociétés – Cahiers ISMEA*, Tome 43, no 7–8, juillet-août 2009, https://www.uqtr.ca/histoire/documents/telechargement/H2015_LePromethe2WEB.pdf.
- Brewer, Holly, „Slavery, Sovereignty and Inheritable Blood: Reconsidering John Locke and the Origins of American Slavery“, *American Historical Review*, October 2017, <https://aeon.co/essays/does-lockes-entanglement-with-slavery-undermine-his-philosophy>.
- Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery), zaključena u Ženevi 7. septembra 1956. (stupila na snagu 30. aprila 1957), *Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi 7/1958* – Dopunska konvencija o zabrani ropstva od 1956.
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – CETS 005), zaključena u Rimu 4. novembra 1950, izmenjena protokolima br. 11 i 14 i dopunjena protokolima br. 1, 4, 6, 7, 12 i 13 (*Službeni list SCG – Međunarodni ugovori 9/03, 5/05 i 7/05* – ispravka, i *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori 12/10* i, za Protokol broj 14, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori 5/05 i 7/05* – ispravka).

- From, Erih, *Zdravo društvo*, Naprijed, Zagreb 1989.
- Gagnon, Benjamin, „Esclavage et servage au Moyen Âge“, *Le Prométhée, Parution No 2*, Hiver 2015, https://www.uqtr.ca/histoire/documents/telechargement/H2015_LePromethe2WEB.pdf.
- Guide to human rights for internet users, Council of Europe (Adopted by the Committee of Ministers on 16 April 2014), <https://rm.coe.int/16804d5b31>.
- Jakšić, Aleksandar, *Evropska konvencija o ljudskim pravima – komentar*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2006.
- Konvencija o prinudnom ili obaveznom radu od 28. juna 1930, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 297-CXI od 22. decembra 1932, član 2, stav 1) i br. 105 (Konvencija koja se odnosi na ukidanje prinudnog rada 25. juna 1957, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori* 13/02) – Konvencija o zabrani prinudnog rada br. 29 i Konvencija o zabrani prinudnog rada br. 105.
- Konvencija o zabrani ropstva (*Slavery Convention*), zaključena u Ženevi 25. septembra 1926. (stupila na snagu 9. marta 1927), *Službene novine* 234/29, i izmenjena i dopunjena Protokolom o izmenama zaključenim u Njujorku 7. decembra 1953. (stupio na snagu 7. jula 1955), *Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi* 6/1955 – Konvencija o zabrani ropstva od 1926.
- Lubarda, Branko A. *Radno pravo – rasprava o dostojanstvu na radu i socijalnom dijalogu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2013.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i slobodama, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori* 7/71.
- Narayan Datta, Monti, Kevin Bales, „Slavery in Europe, Part 2, Testing a Predictive Model“, *Human Rights Quarterly*, 2014.
- Paunović, Milan, Boris Krivokapić, Ivana Krstić, *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2017.
- Rainey, Bernadette, Elizabeth Wicks, Clare Ovey, *Jacobs, White, and Ovey: The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2017.
- Ruso, Žan-Žak, *Društveni ugovor*, Filip Višnjić, Beograd 1993.
- Shaw, Jonathan, „Who Built the Pyramids? Not slaves. Archaeologist Mark Lehner, digging deeper, discovers a city of privileged workers“, *Harvard Magazine*, July-August 2003, <https://harvardmagazine.com/2003/07/who-built-the-pyramids-html>.
- Simović, Darko, Dragutin Avramović, Radomir Zekavica, *Ljudska prava*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd 2013.
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 (III) od 10. decembra 1948. godine.

TEKSTOVI SA INTERNETA

- Angeles, Luis, „On the causes of African slave trade“, First published: 07 January 2013, 3, https://www.gla.ac.uk/media/media_248866_en.pdf.
- Bales, Kevin, „Testing a Theory of Modern Slavery, Introduction“, <https://glc.yale.edu/sites/default/files/files/events/cbss/Bales.pdf>.
- Cartwright, Marc, „Ancient History Encyclopedia“, <https://www.ancient.eu/Serf/>.
- European Court of Human Rights, Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights, „Prohibition of slavery and forced labour“, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_ENG.pdf.
- Hellie, Richard, „Slavery“, *Encyclopedia Britannica*, last updated Jan 22, 2019, <https://www.britannica.com/topic/slavery-sociology>.
- Lewis, Thomas, „Transatlantic slave trade“, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade>.
- Mintz, Steven, „Historical Context: Facts about the Slave Trade and Slavery“, The Gilder Lehrman Institute of American history, *History Now*, <https://www.gilderlehrman.org/content/historical-context-facts-about-slave-trade-and-slavery>.
- Reddie, Richard, „Atlantic slave trade and abolition“, BBC, Religions, http://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/history/slavery_1.shtml.
- „Ropstvo“, *Proleksis enciklopedija*, Copyright 2013. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://proleksis.lzmk.hr/44268/>, 19. novembar 2018.
- „Slave Rebellions“, A&E Television Network, History.comEditors, last updated August 31, 2018, <https://www.history.com/topics/black-history/slavery-iv-slave-rebellions>.
- The Global Slavery Index, Global Findings, 2018, <https://www.globalslaveryindex.org/2018/findings/global-findings/>.
- „The story of Africa, slavery“, BBC Worldservice.com, http://www.bbc.co.uk/worldservice/specials/1624_story_of_africa/page54.shtml.
- Anti-Slavery, „What is modern slavery?“, <https://www.antislavery.org/slavery-today/modern-slavery/>.

SPISAK PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

- European Court of Human Rights, Judgment of 26. October 2005, in case 73316/01, *Siliadin v. France*
- European Court of Human Rights, Judgment of 24 June 1982, in case 7906/77, *Van Droogenbroeck v. Belgium*

- European Court of Human Rights, Judgment of 23 November 1983, in case 8919/80, *Van Der Mussele v. Belgium*
- European Court of Human Rights, Judgment of 11 October 2012. in case 67724/09, *C. N. and V. v. France*
- Predmet *Čaudri i ostali protiv Grčke* 2017, Evropski sud za ljudska prava, Predstavka br. 21884/15, 30. mart 2017.

Mina Kuzminac
Undergraduate Student
Faculty of Law University of Belgrade

FIGHT AGAINST SLAVERY – LEGISLATION, THEORY AND PRACTICE

Summary

Slavery, servitude and forced labour exist for centuries. Even though there are many definitions, it still remains a question of how to define slavery given the fact that it keeps appearing in new and „innovative“ forms. However, this does not mean that the international community should stop fighting against slavery as well as servitude and forced labour. This paper focuses on explaining the difference between modern slavery and slavery during centuries. It considers how have different international documents brought by the United Nations and International Labour Organization, as well as verdicts of European Court of Human rights, affected the number of enslaved persons and fight against slavery. Still, the anti-slavery index shows that there are more than forty million enslaved persons in the world today. How to continue the battle with slavery remains a question not only for jurists but for all humans. It is necessary to build consciousness about slavery as not only prohibited but also contrary to any ideas of progress in civilization.

Key words: *Prohibition of slavery. – Slavery. – Forced labour. – International documents.*